

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

УДК 336.71(477):341.233.5:330.131.7

<https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2020.2.8>

В.В. БУЛЮК

Херсонський національний технічний університет

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РИЗИКІВ ПРИСУТНОСТІ ІНОЗЕМНОГО
КАПІТАЛУ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ**

Глобалізація світової економіки є об'єктивним процесом, який базується на економічних законах, дію яких неможливо зупинити, і який неминуче приведе до поступового знищення кордонів між державами та їхніми економіками. В цьому контексті проникнення іноземного капіталу в економіку України теж є закономірним процесом, в результаті якого в банківську систему України можуть бути «імпортвані» з відповідними наслідками як позитивні, так і негативні явища.

Оцінка теоретичних засад виникнення ризиків присутності іноземного капіталу у банківській системі України дає можливість виділити наступні, можливі в умовах сучасної економіко-політичної ситуації в Україні, ризики: структурні ризики так званого «залежного розвитку», коли діяльність банків з іноземним капіталом може створювати ризики в разі банкрутства материнського банку, і відповідно загострення соціальних, економічних та політичних ризиків в країні реципієнті; посилення тиску на вітчизняну банківську систему сильними гравцями міжнародного рівня, що може привести до порушення рівноваги на внутрішньому банківському ринку, збільшення її залежності та вразливості до зовнішніх шоків і коливань на світових фінансових ринках, ймовірне перенесення їхніх ризиків та тенденцій розвитку на вітчизняну банківську сферу; можливий неконтрольований відплив капіталу з країни, оскільки акціонери банків з іноземним капіталом загалом інвестують у ті галузі і в тих країнах, де прибуток і безпека є вищими; прихід іноземних банків, що не мають високих міжнародних рейтингів і достатнього обсягу капіталу, і відповідне зниження довіри населення до банків.

Не вирішеним до сьогоднішнього дня є питання обґрунтування кількісних показників граничного рівня безризиковості присутності іноземного капіталу у банківській системі України, серед яких можна виділити Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Міністерством економічного розвитку та торгівлі України, і індекс Херфіндаля-Хіршмана (Herfindahl-Hirschman Index (HHI) – показник, що використовується з метою оцінки рівня монополізації галузі, і рекомендований до використання Керівництвом з розрахунку показників фінансової стійкості МВФ як індикатор рівня концентрації в банківському секторі

Ключові слова: ризик присутності іноземного капіталу, фактори присутності іноземного капіталу, класифікація ризиків проникнення іноземного капіталу, кількісні показники присутності іноземного капіталу, індекс Херфіндаля-Хіршмана.

В.В. БУЛЮК

Херсонский национальный технический университет

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РИСКОВ ПРИСУТСТВИЯ ИНОСТРАННОГО
КАПИТАЛА В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ**

Глобализация мировой экономики является объективным процессом, который базируется на экономических законах, действие которых невозможно остановить, и который неизбежно приведет к постепенному уничтожению границ между государствами и их экономиками. В этом контексте проникновения иностранного капитала в экономику Украины тоже является закономерным процессом, в результате которого в банковскую систему Украины могут быть «импортированы» с соответствующими последствиями как положительные, так и отрицательные явления.

Оценка теоретических основ возникновения рисков присутствия иностранного капитала в банковской системе Украины дает возможность выделить следующие, возможные в условиях современной экономико-политической ситуации в Украине, риски: структурные риски так называемого «зависимого развития», когда деятельность банков с иностранным капиталом может создавать риски в случае банкротства материнского банка, и соответственно обострение социальных, экономических и политических рисков в стране реципиенте; усиление давления на отечественную банковскую систему сильными игроками международного уровня, что может привести к нарушению равновесия на внутреннем банковском рынке, увеличение ее зависимости и уязвимости к внешним шокам и колебаниям на мировых финансовых рынках, вероятно переноса их рисков и тенденций развития в отечественную

банковскую сферу; возможен неконтролируемый отток капитала из страны, поскольку акционеры банков с иностранным капиталом в целом инвестируют в те отрасли и в тех странах, где прибыль и безопасность выше; приход иностранных банков, не имеющих высоких международных рейтингов и достаточного объема капитала, и снижение доверия населения к банкам.

Нерешенным до сегодняшнего дня является вопрос обоснования количественных показателей предельного уровня безрисковости присутствия иностранного капитала в банковской системе Украины, среди которых можно выделить Методические рекомендации по расчету уровня экономической безопасности Украины, утвержденных Министерством экономического развития и торговли Украины, и индекс Херфиндаля-Хиршмана (Herfindahl-Hirschman Index (HHI) - показатель, используемый для оценки уровня монополизации отрасли, и рекомендован к использованию Руководством по расчету показателей финансовой устойчивости МВФ как индикатор уровня концентрации в банковском секторе.

Ключевые слова: риск присутствия иностранного капитала, факторы присутствия иностранного капитала, классификация рисков проникновения иностранного капитала, количественные показатели присутствия иностранного капитала, индекс Херфиндаля-Хиршмана.

V.V. BULYUK

Kherson National Technical University

THEORETICAL ASPECTS OF THE RISK OF PRESENCE OF FOREIGN CAPITAL IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

The globalization of the world economy is an objective process based on economic laws whose actions can not be stopped and which will inevitably lead to the gradual elimination of borders between states and their economies. In this context, the penetration of foreign capital into the Ukrainian economy is also a logical process, as a result of which the Ukrainian banking system can be "imported" with the corresponding consequences of both positive and negative phenomena.

The assessment of the theoretical foundations of the emergence of risks of the presence of foreign capital in the banking system of Ukraine makes it possible to highlight the following, possible in the current economic and political situation in Ukraine, risks: structural risks of so-called "dependent development", when activities of banks with foreign capital can create risks in case bankruptcy of the parent bank and, accordingly, aggravation of social, economic and political risks in the recipient country; increasing the pressure on the domestic banking system by strong players of the international level, which may lead to a distortion of the balance in the domestic banking market, increase its dependence and vulnerability to external shocks and fluctuations in the world financial markets, the possible transfer of their risks and development trends to the domestic banking sector; possible uncontrolled outflow of capital from the country, as shareholders of banks with foreign capital generally invest in those industries and in those countries where income and security are higher; the arrival of foreign banks that do not have high international ratings and sufficient capital, and the corresponding decrease in public confidence in banks.

The article reveals the unresolved question of substantiation of quantitative indicators of the marginal level of risk-free presence of foreign capital in the banking system of Ukraine, among which one can distinguish Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine, approved by the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, and the Herfindahl-Hirschman index (HHI), an indicator used to assess the level of monopolization of the industry and it is recommended for use by the Guidance on the calculation of financial stability indicators of the IMF as an indicator of the level of concentration in the banking sector.

Keywords: risk of presence of foreign capital, factors of the presence of foreign capital, classification of risks of foreign capital penetration, quantitative indicators of the presence of foreign capital, index Herfindahl-Hirschman.

Постановка проблеми

Глобалізація світової економіки є об'єктивним процесом, який базується на економічних законах, дію яких неможливо зупинити, і який неминуче приведе до поступового знищення кордонів між державами та їхніми економіками. Україна є одним із суб'єктів цього процесу, про що свідчить входження України у травні 2008 р. до Світової організації торгівлі, підписання у червні 2014 року Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і подальша адаптація України у економічні структури ЄС. В цьому контексті проникнення іноземного капіталу в національні економіки теж є закономірним процесом, який відбувається в тому числі і шляхом адаптації нормативної бази та умов діяльності банківської системи України в Європейській банківській структурі. Відповідно її не можуть оминати інтеграційні процеси, в результаті яких в фінансово-економічну систему можуть бути «імпортвані» з відповідними наслідками як позитивні, так і негативні явища.

Відповідно до таких процесів адекватною повинна бути і фінансово-економічна політика країни, яка, з одного боку, повинна сприяти залученню в країну всього позитиву, який притаманний іноземному капіталу, та мінімізувати невідворотні втрати та негативні наслідки притаманні цьому процесу. При цьому, чим оперативнішою буде реакція спрямована на мінімізацію негативних процесів, тим менш масштабними та болючішими будуть їх наслідки. В цьому контексті надзвичайно важливим є оцінка кількісних та якісних показників ймовірних ризиків, під які підпадає банківська система України в результаті припливу іноземного капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні аспекти присутності іноземного капіталу в банківській системі України досить детально розглянута у низці наукових праць. Цим питанням приділяли увагу О.Владимир, В.М. Геєць, Р. Гриценко, В.В. Гіряк, О. Дзюблюк, І.Б. Івасів, Р.В.Корнилюк, В.М.Кочетков, О.К. Прімерова, Т.С. Смовженко та інші. Однак питання обґрунтування теоретичних засад присутності іноземного капіталу у банківській системі України мало дослідженні в вітчизняній науковій літературі.

Формулювання мети дослідження

Метою даного наукового дослідження є поглиблення теоретичних і практичних напрацювань щодо мінімізації негативного впливу від присутності іноземного капіталу у банківській системі України.

Викладення основного матеріалу дослідження

Проникнення іноземного капіталу у економіку країни є об'єктивним процесом, який пояснюється глобалізацією світової економіки, пошуком системних інвесторів найбільш ефективних та найменш ризикованих місць розміщення капіталу, яке в свою чергу, тягне за собою інфраструктуру супроводження та обслуговування капіталу в тому числі і в особі різних видів кредитно-фінансових установ.

Дослідження вітчизняних та іноземних науковців процесів міграції капіталів по світовому економічному просторі показують, що проникнення іноземного капіталу в країну супроводжується як позитивними, так і негативними наслідками, і в першу чергу для банківської системи, як провідної ланки грошово-кредитної системи країни, яка фактично і забезпечує відповідний рух грошових коштів та інших фінансових інструментів.

Як відмічають Л.Я. Слобода та Ю.В. Банах, ризик присутності іноземного капіталу у банківській системі країни – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка пов'язана із невизначеністю наслідків впливу іноземного капіталу на рівень функціонування банківської системи та розвитку економіки країни – реципієнта [1]. Відповідно завданням державних регуляторів грошово-кредитного ринку є створення відповідними заходами умов, при яких в національну економіку будуть адаптовані позитиви присутності іноземного капіталу в країну, та відповідно відторгнуті негативи, які супроводжують ці процеси. Крім того повинні бути розроблені та впроваджені у використання інструменти контролю рівня ризиків імпортованих разом з іноземним капіталом, та визначені кількісні показники цих ризиків.

Теоретичні та практичні аспекти впливу ризиків притаманних іноземному капіталу в банківській системі розглядали цілий ряд українських та зарубіжних учених. Зокрема О. Дзюблюк та О. Владимир поряд із позитивними факторами присутності іноземного капіталу у банківській системі України, вважають, що виявом негативно впливу на функціонування як окремих комерційних банків, так і банківської системи України в цілому є:

- порушення рівноваги та спричинення тиску на вітчизняну банківську систему сильними гравцями міжнародного рівня;
- збільшення її залежності і вразливості до зовнішніх шоків, коливань на світових валютно-фінансових ринках та у банківських системах країн походження іноземних банків, імовірно перенесення їхніх ризиків та тенденцій розвитку на вітчизняну банківську сферу;
- прихід іноземних банків, що не мають високих міжнародних рейтингів і достатнього обсягу капіталу;
- ризики банкрутства головного офісу іноземного банку;
- зниження довіри населення до банків;
- експансія іноземного капіталу та втрата національної приналежності внутрішньою банківською системою [2].

Академік В. Геєць до основних ризиків пов'язаних з приходом іноземного капіталу відносить [4]:

- структурні ризики «залежного розвитку» та загострення через це всього комплексу економічних, соціальних та політичних проблем;
- загрозу «обвальної» глобалізації національної господарської системи та втрати економічного суверенітету;
- загрози для економічної безпеки країни через можливий неконтрольований вплив капіталу та фінансових ресурсів.

Загалом оцінюючи дослідження теоретичних засад виникнення ризиків присутності іноземного капіталу у банківській системі України, можемо виділити наступні ризики, можливі в умовах сучасної економіко-політичної ситуації в Україні.

В першу чергу це ризик так званого «залежного розвитку», який може виникнути в результаті захоплення сильними гравцями світового рівня як окремих сегментів функціонування банків в Україні, так і всієї банківської системи України, що і відбулося в ряді пост соціалістичних країнах Центральної Європи, зокрема Польщі. В результаті банки з іноземним капіталом, яким притаманне високоякісне обслуговування клієнтів та наявність у них дешевих кредитних ресурсів, здатні посилити свій вплив на управління напрямками та процесами використання кредитних ресурсів у реальній економіці. В результаті може виникнути ситуація, коли може знизитись можливість не тільки вітчизняних банків, а й Національного банку України впливати на розвиток національної економіки України. Мова, передусім, має бути про те, що банківський капітал – як вітчизняний, так і зарубіжний, – якщо він функціонує в Україні, має забезпечувати ефективний розвиток національної економіки відповідно до визначених урядом стратегічних напрямів [5].

Крім того, посилення ваги та ролі банків з іноземним капіталом на ринку банківських послуг України, може привести до порушення рівноваги на внутрішньому банківському ринку, збільшення її залежності та вразливості до зовнішніх шоків і коливань на світових фінансових ринках, ймовірно перенесення їхніх ризиків та тенденцій розвитку на вітчизняну банківську сферу.

Важливою складовою ризиків присутності іноземного капіталу у банківській системі України може стати банкрутство материнського банку, який за результатами своєї діяльності в Україні отримав статус системного банку, що в результаті може привести до загострення соціальних, економічних та політичних ризиків. Тут слід враховувати також і те, що банкрутство банку з іноземним капіталом може спровокувати відповідне зниження довіри населення України до діяльності банків в цілому.

Регулятору банківського ринку України також слід враховувати можливий неконтрольований вплив капіталу з країни, оскільки акціонери банків з іноземним капіталом загалом інвестують у ті галузі і в тих країнах, де прибуток і безпека є вищими. Іноземні банки також можуть проводити спекулятивну діяльність, не надаючи повного спектра якісних банківських послуг.

В світлі вище викладеного надзвичайно важливою, на нашу думку до сьогодні не вирішеною проблемою для банківської системи України, є питання обґрунтування кількісних показників граничного рівня безризиковості присутності іноземного капіталу у банківській системі України.

Економічно обґрунтованими кількісними показниками економічної безпеки банківської системи України можна вважати індикатори, визначені Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України та затверджених Міністерством економічного розвитку та торгівлі України, де присутній індикатор «Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків», оптимальне значення якого має становити 20-25 %. Натомість значення в інтервалі 26-30% вважається задовільним, 31-35% – незадовільним, 36-40% – небезпечним, 41-60 % – критичним, що призводить до втрати контролю над банківською системою з боку держави [9].

Ще одним кількісним показником, який рекомендований Керівництвом з розрахунку показників фінансової стійкості МВФ як індикатор рівня концентрації в банківському секторі є індекс Херфіндаля-Хіршмана (Herfindahl-Hirschman Index (HHI) – показник, що використовується з метою оцінки рівня монополізації галузі. Даний індекс розраховується як сума квадратів часток окремого показника діяльності фірми за формулою:

$$I = \sum_{k=1}^N \left(\frac{P_k}{P} \right)^2, \quad (1)$$

де I – значення індексу Херфіндаля-Хіршмана;
 P_k – певний показник діяльності окремого банку (наприклад, власний капітал), за яким здійснюється оцінка рівня монополізації ринку;
 P – значення відповідного показника для всієї банківської системи

$$P = \sum_{k=1}^N P_k ;$$

N – кількість банків у банківській системі.

Для характеристики рівня концентрації в банківській діяльності рекомендується використовувати такі показники як власний капітал, активи, кредитний портфель, обсяг залучених коштів тощо. Індекс Херфіндаля-Хіршмана може мати значення від 0 до 1. Встановлена така шкала градації рівня концентрації залежно від рівня індексу Херфіндаля-Хіршмана:

- 1) 0 – мінімальна концентрація;
- 2) від 0 до 0,1 – низький рівень концентрації;
- 3) від 0,10 до 0,18 – середній рівень концентрації;

4) понад 0,18 – високий рівень концентрації.

У разі наявності на ринку одного банку, тобто повної монополії, індекс Херфіндаля-Хіршмана буде дорівнювати 1. На практиці використовуються й інші види градації – від 0 до 1000 [10].

На думку Голови Асоціації українських банків О.А. Сугоняко, найбільш економічно вигідним для України рівнем присутності іноземного капіталу в банківській системі є 30 %, який практично співпадає із показниками приведеними у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [8].

Приведені кількісні показники показують, що по основних показниках діяльності банків в Україні, зокрема по обсягах пасивів, в тому числі по капіталу, активів, в тому числі по сумі кредитів, питома вага банків з іноземним капіталом в банківській системі України не повинна перевищувати 30%.

Однак кількісні показники ризиків, за яких банківська система може суттєво знизити стабільність своєї діяльності залежить від цілої низки факторів, серед яких слід виділити: основні характеристики країни-інвестора основні характеристики материнського банку; основні характеристики країни-реципієнта; стратегія іноземних інвесторів щодо проникнення та вибір форм присутності іноземного капіталу; розширення своєї діяльності в приймаючій країні, та інше [7].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити наступні висновки:

Проникнення іноземного капіталу у економіку України в цілому, та банківську систему зокрема є об'єктивним явищем, яке є наслідком незворотних процесів глобалізації світової економіки та інтеграційних процесів.

Світовий досвід показує, що присутність іноземного капіталу у банківській системі України разом із позитивними факторами, може нести і певні негативи, які можуть впливати зокрема на національну незалежність банківської системи України, можливість реалізації НБУ національних інтересів в процесі формування та проведення монетарної політики, створення умов для чесної конкуренції, фінансової стабільності банківської системи тощо.

Питання обґрунтування кількісних показників граничного рівня безризиковості присутності іноземного капіталу у банківській системі України, до сьогоднішнього дня є не вирішеним, і потребує подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. Слобода Л.Я., Банах Ю.В. Класифікація ризиків зростання іноземного капіталу у банківській системі країни. Вісник Української академії банківської справи. 2008. № 1(24). С. 97-105
2. Дзюблук О., Владимир О. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків. Вісник Національного банку України. 2014. № 5. С. 26-33.
3. Козьменко О.В., Васильєва Т.А. Експансія іноземного капіталу в банківську систему України: загрози та можливості. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2010. №2 (8). С. 98-102.
4. Геєць В.М. Іноземний капітал у банківській системі України. Дзеркало тижня. № 26 (605). – URL: http://dt.ua/ECONOMICS/inozemniy_kapital_u_bankivskiy_sistemi_ukrayini-47223.html. (дата звернення: 15.02.2020)
5. Бездітко Ю.М. Оцінка ризику «залежного розвитку» від присутності іноземного капіталу у банківській системі України. Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки». 2017. №16. URL: <http://global-national.in.ua/issue-16-2017> (дата звернення: 10.02.2020)
6. Гірняк В.В. Іноземний капітал банків України: ризики та можливості. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». 2014. №5(54). С. 261-264.
7. Мазурик Ю.Р. Ризики присутності іноземних інвестицій у національному банківському секторі. Стратегічні орієнтири. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=1777> (дата звернення: 10.02.2020)
8. Сугоняко О.А. Уроки банківської кризи 2008 – 2009 років і шляхи стратегічної трансформації банківської галузі України. Аналітичні записки Інституту стратегічних досліджень при Президенті України. URL: <http://www.aub.org.ua> (дата звернення: 9.02.2020)
9. Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 9 жовтня 2013 року №1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm (дата звернення: 9.02.2020)
10. Офіційний сайт Національного банку України URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123332 (дата звернення: 9.02.2020)

References

1. Sloboda L.Ja., Banakh Ju.V. Kласифікація ризиків зростання іноземного капіталу у банківській системі країни. *Вісник Української академії банківської справи*, 2008, no. 1(24), pp. 97-105
2. Dzjubljuk O., Vladymyr O. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків. *Вісник Національного банку України*, 2014, no. 5, pp. 26-33.
3. Kozjmenko O.V., Vasyljjeva T.A. Експансія іноземного капіталу в банківську систему України: загрози та можливості. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*, 2010, no. 2 (8), pp. 98-102.
4. Ghejecj V.M. Іноземний капітал у банківській системі України. *Дзеркало тижня*, no. 26 (605). – Available at: http://dt.ua/ECONOMICS/inozemniy_kapital_u_bankivskiy_sistemi_ukrayini-47223.html. (Accessed: 15.02.2020)
5. Bezditko Ju.M. Оцінка ризику «залежного розвитку» від присутності іноземного капіталу у банківській системі України. *Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки»*, 2017, no. 16. Available at: <http://global-national.in.ua/issue-16-2017> (Accessed: 10.02.2020)
6. Ghirnjak V.V. Іноземний капітал банків України: ризики та можливості. *Науково-виробничий журнал «Іновісний економіка»*, 2014, no. 5(54). pp. 261-264.
7. Mazuryk Ju.R. Ризики присутності іноземних інвестицій у національному банківському секторі. *Стратегічні орієнтири*. Available at: <http://libfor.com/index.php?newsid=1777> (Accessed: 10.02.2020)
8. Sughonjako O.A. Уроки банківської кризи 2008 – 2009 років і шляхи стратегічної трансформації банківської галузі України. *Аналітичні записки Інституту стратегічних досліджень при Президенті України*. Available at: <http://www.aub.org.ua> (Accessed: 9.02.2020)
9. Nakaz Ministerstva ekonomichnogo rozvytku ta torhivli Ukrainy vid 9 zhovtnja 2013 roku no.1277 «Pro zatverdzhennja Metodichnykh rekomendacij shhodo rozrakhunku rivnja ekonomichnoji bezpeky Ukrainy». Available at: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm (Accessed: 9.02.2020)
10. Oficijnyj sajт Nacionaljnogo banku Ukrainy Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123332 (Accessed: 9.02.2020)